

Глухівський державний педагогічний університет

Формування в майбутніх учителів початкових класів професійного ідеалу в контексті особистісно зорієнтованої творчої діяльності

У статті показано місце акмеологічного компонента в структурі готовності вчителя початкових класів до створення виховних ситуацій. Представлено значення створення майбутніми педагогами особистісного професійного ідеалу в процесі професійно зорієнтованої творчої діяльності. презентовано методика вироблення в майбутніх учителів початкових класів професійного ідеалу під час організації професійно зорієнтованої творчої діяльності в контексті формування готовності до створення виховних ситуацій.

Ключові слова: готовність до створення виховних ситуацій, виховні ситуації, професійно зорієнтована творча діяльність, акмеологічний компонент.

Елена Петровна Демченко

Формирование у будущих учителей начальных классов профессионального идеала в контексте личностно ориентированной творческой деятельности

В статье показано место акмеологического компонента в структуре готовности учителя начальных классов к созданию воспитательных ситуаций. Представлены значение создания будущими педагогами личностного профессионального идеала в процессе профессионально ориентированной творческой деятельности. представлены методика выработки у будущих учителей начальных классов профессионального идеала при организации профессионально ориентированной творческой деятельности в контексте формирования готовности к созданию воспитательных ситуаций.

Ключевые слова: готовность к созданию воспитательных ситуаций, воспитательные ситуации, профессионально ориентирована творческая деятельность, акмеологический компонент.

Elena Petrovna Demchenko

Formation in future teachers of elementary classes of professional ideal in the context of personally oriented creative activity

The article shows the place of the acmeological component in the structure of the readiness of the elementary school teacher to create educational situations. The importance of creating future professional teachers in the personal professional ideal in the process of professionally oriented creative activity is presented. The methodology of developing the professional ideals of the initial teachers of the initial classes during the organization of professionally oriented creative activity in the context of formation of readiness for creation of educational situations is presented.

Key words: readiness to create educational situations, educational situations, professionally oriented creative activity, acmeological component.

Одним із напрямів удосконалення системи педагогічної освіти є формування спеціаліста, зорієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, готового творчо працювати в сучасних навчальних закладах різного типу та якісно вдосконалювати навчально-виховний процес, упроваджувати особистісно зорієнтовані педагогічні технології, насичувати шкільну практику сучасними формами виховання, використовувати педагогічно доцільні методи виховання.

На засадах гуманізму вчитель нової генерації має створювати умови для організації повноцінного, емоційно насиченого та суспільно значущого, творчого життя вихованців, яке відповідає їхнім основним соціогенетичним потребам. Його діяльність повинна бути „перетворювальною”, спрямованою на „зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню і вдосконаленню” [1, с.6].

Тому формування творчого вчителя, здатного організувати виховання у формі проектування педагогічної взаємодії як системи, одним із компонентів якої є „аналіз і прогнозування виховних ситуацій педагогічної взаємодії” [3, с.3, вважаємо одним із завдань оновлення системи підготовки вчителів початкових класів в умовах ВНЗ. Заклади вищої освіти, насамперед, покликані забезпечувати розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців, формувати в них здатність до самовдосконалення, самореалізації; розвивати активність і вміння здійснювати самостійний вибір, діяти в нестандартних умовах.

Аналіз наукового фонду з проблеми готовності вчителів початкових класів до виховної діяльності виявив, що більшість дослідників виокремлюють у її структурі когнітивний чи акмеологічний компонент. Так, В.Моляко [6] визначає поняття “готовність до праці” як складне особистісне утворення, багатокomпонентну систему, сукупність компонентів якої надає особистості змогу виконувати конкретну роботу. Науковець виокремлює рівні готовності до праці: професійний, допрофесійний, непрофесійний. На думку дослідника, слід розмежовувати дві категорії праці: виконавську та творчу. Безперечно, виховна діяльність учителя є творчою, тому важливим у контексті започаткованого дослідження є висновки науковця про те, що готовність до творчої діяльності передбачає наявність у особистості також якостей, які дають їй змогу будувати свою поведінку з урахуванням несподіваних ускладнень у проблемі, завданні, ситуації.

Аспект формування готовності студентів до професійної творчості висвітлює А.Капська [2]. Автор визначає готовність до педагогічної творчості як здатність педагога створювати “середовище життєдіяльності” для кожної особистості, яка включає вміння вчителя вивчати і враховувати умови життя школяра адекватно вибирати зміст, форми, методи, прийоми впливу відповідно до потреб і можливостей кожної особистості, яка розвивається; здатність викликати відповідну реакцію дитини; вміння пробуджувати натхнення чи створювати собі робоче самопочуття в потрібний момент; уміння шукати й знаходити спільників для вирішення педагогічних цілей.

Дослідниця в функціональній структурі готовності серед інших виокремлює когнітивний компонент. Готовність до професійної творчості проявляється на соціальному, теоретично-методологічному, психологічному, практично-діяльнісному рівнях [2]. Готовність до творчої діяльності вихователя науковець визначає як професійно зорієнтовану творчість, в якій поєднується потреба і здатність реалізовувати сили і можливості в інтересах виховання творчої особистості школяра, самореалізації особистості педагога. Виявлені

компоненти готовності до педагогічної творчості та їхні рівні, вважає А.Капська, без спеціальної підготовки не формуються.

Привертає увагу наукова позиція О.Козлової [4], яка розв'язує завдання оцінки й розробки теоретичних основ формування готовності вчителя до інноваційної діяльності. Науковець в основу означеного поняття ставить розвиток здібностей і вмінь творчо здійснювати діяльність, розглядає його як зміст і мету професійної підготовки вчителів не лише як спеціалістів з одного предмета, а як носіїв культури суспільства, що випереджують розвиток, існуючий рівень і особливості суспільних потреб.

Формуючи власний підхід до визначення феномена „готовність учителя початкових класів до створення виховних ситуацій, ми в його структурі виокремили акмеологічний компонент, який передбачає створення особистісного професійного ідеалу як мети виховної діяльності в процесі професійно зорієнтованої творчої діяльності. Це відкриває студентам можливість професійного саморозвитку та формування професійно значущих якостей, здібностей, необхідних для організації виховної роботи в цілому та створення виховних ситуацій зокрема. Ми виходили з положення Н.Кузьміної, яка у структурі педагогічних здібностей виділяє дві низки ознак: специфічну чутливість педагога як суб'єкта діяльності до об'єкта, процесу та результатів власної педагогічної діяльності та специфічну чутливість педагога до учня як суб'єкта спілкування, пізнання та праці. Перший рівень включає перцептивно-рефлексивні здібності – сенсорний фонд особистості вчителя. Другий рівень – це проєктивні педагогічні здібності, тобто особлива чутливість до створення продуктивних технологій навчально-виховного впливу на учнів [5].

Метою публікації є презентація методики вироблення в майбутніх учителів початкових класів професійного ідеалу під час організації професійно зорієнтованої творчої діяльності в контексті формування готовності до створення виховних ситуацій.

У процесі дослідження ми виявили роль професійно-педагогічного

проектування та самовизначення у фаховому становленні вчителя, серед завдань якого визначено: створення власного професійного ідеалу, розвиток необхідних професійних якостей, формування віри у власні сили, творчі здібності, потреби у виявленні своєї особистості в професійній діяльності.

Зміст роботи на даному етапі передбачає серед інших такі напрями:

- вироблення у свідомості кожного студента ідеального образу, ідеальної моделі, взірцевого гуманного педагога-вихователя;
- допомога студентові в створенні словесного портрета “Ідеальний учитель”, прийняття цього образу і формування на цій основі внутрішнього синтетичного новоутворення;
- проектування й моделювання стилю педагогічної діяльності;
- організація творчої діяльності з формування необхідних професійно-педагогічних якостей, розвитку педагогічних здібностей.

У ході експериментально-дослідної роботи було використано навчально-виховні можливості курсу „Педагогіка” та започаткованого спецкурсу „Організація виховних ситуацій у початковій школі”. Студентам пропонувалися самостійні творчі завдання, виконання яких сприяло формуванню ідеального образу педагога-вихователя, проектуванню й моделюванню стилю власної педагогічної діяльності, розвитку необхідних професійно-педагогічних якостей, здібностей.

Проективні портрети-асоціації („Мій професійний ідеал у двох вимірах: минулому, сьогодні”, “Портрет ідеального вчителя-вихователя”, „Педагогічно-астрологічний прогноз”) полягають у створенні асоціативних образів ідеально вчителя, власного ідеалу в графічній чи вербальній формі. Метою їх використання є формування власного ідеалу вчителя-вихователя, який стане взірцем професійного самозростання.

Виконання завдання „Мій професійний ідеал у двох вимірах: минулому, сьогодні” потребує актуалізації теоретичних знань студентів із історії становлення професії вчителя, дослідження особливостей життєвого й творчого

шляху відомих педагогів, практичного досвіду роботи вчителів-новаторів, кращих учителів-практиків. Вони вказують відомих класиків педагогіки (Я.Коменського, А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.) як ідеал вчителя минулого, виокремлюють позитивні сторони їхньої наукової спадщини та творчого доробку; називають вчителів-новаторів (Ш.Амонашвілі, І.Волкова, С.Лисенкову, С.Логачевську, Ф.Шаталова та ін.) як ідеал сьогодення, виділяють їх професійні якості та кращі методичні прийоми. Для багатьох студентів також взірцем є їхні шкільні вчителі, викладачі ВНЗ, кращі учителі-практики, в яких вони проходять педагогічну практику.

Створення „Педагогічно-астрологічних прогнозів” майбутніми фахівцями потребує виокремлення ними найважливіших професійних якостей вчителя, пошуку шляхів покращення його виховної діяльності. Наведемо приклади з окремих робіт студентів. На їхню думку, вчитель майбутнього – це професіонал, який має різнобічні знання: *„Як комп’ютери входять у наше життя, так і в нову школу прийде спеціаліст, який багато знає, хоче знати ще більше, уміє відшукати нову інформацію”*.

Рис 1. Творчі роботи студентів „Портрет ідеального вчителя”

Портрет ідеального гуманного вчителя-вихователя творчі студенти виконують у віршованій чи графічній формі, в них закладено глибокий гуманістичний зміст професії вчителя. Наприклад, уявляють ідеального вчителя як пекаря, зазначає, що *„в його в серці та руках любов, доброта,*

патріотизм, інтелект і знання”; асоціюють його з другом, порадником, на його думку, ідеальний учитель – *„дороговказ у житті”* (рис. 1).

Професійно зорієнтовані вербально-оцінні завдання (“Три бажання майбутнього вчителя”, “Якби я був міністром освіти і науки...”, “Якби я був директором школи...”) полягають у визначенні основних напрямів удосконалення педагогічної діяльності вчителя, шляхів покращення педагогічного процесу. Зокрема, серед найактуальніших бажань учителя студенти виділяють: покращення матеріальних умов педагогічної діяльності (*“Світлі, просторі шкільні приміщення; яскрава наочність; достатню кількість підручників; комп’ютери; достойна зарплата, увага держави, повага від суспільства, від батьків”*); підвищення вимог до кваліфікації вчителя (*“Щоб вищі педагогічні заклади випускали лише висококваліфікованих учителів”*) тощо.

Поглибити уявлення про особливості професії вчителя, сформувані правильний ідеал вчителя студентам допомагає вивчення праць класиків педагогічної думки, в яких визначено вимоги до особистості вчителя, його професійні та особистісні якості. Під час виконання цього завдання вони аналізують, у яких комплексно й системно окреслено професійно-педагогічний ідеал вчителя. Наприклад, студентка Ганна Л. на основі вивчення першоджерел створила ідеальний образ вчителя-вихователя, кожну виокремлену професійну чи особистісну якість вона підтверджує відповідною цитатою: *„Ідеальний педагог - це яскрава особистість, приклад для наслідування (,Знання переростають у переконання лише тоді, коли вихованцям хочеться бути схожим на вихователя, коли слово в його устах є привабливою і надихаючою силою” – В.Сухомлинський); постійно займається самовдосконаленням (,Учитель лише до тих пір здатний виховувати і навчати, доки сам працює над своїм вихованням і освітою” – Ф.Дістервег); вихователь (,У викладача середнього навчального закладу знання предмета далеко не становлять головного достоїнства. Але головне достоїнство гімназичного викладача*

полягає в тому, щоб він умів виховувати учнів своїм предметом” – К.Ушинський) тощо.

Висновки. Отже, послідовне та систематичне включення майбутніх учителів початкових класів у професійно зорієнтовану творчу діяльність сприяє поглибленню їхніх уявлень про специфіку діяльності вчителя початкових класів, формуванню у них власного ідеалу вчителя-вихователя. Що є важливою передумовою їхньої підготовки до створення виховних ситуацій, професійного зростання у цілому.

Перспективним напрямом, на нашу думку, є подальше впровадження пропонованої методики в систему підготовки вчителів у вищих педагогічних закладах освіти, використання її в діяльності вчителів, які працюють у школах України.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Капська А.Й. Деякі особливості формування готовності студентів до професійної творчості // Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів: Теорія, практика, програми. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 5-12.
3. Киричук О.В., Соснюк О.П. Проектування навчально-виховного процесу // Початкова школа. –1992. – №2. – С.2-6.
4. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. – Суми, 1999. – 92 с.
5. Кузьміна Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. – Л.: Знание, 1985. – 156с.
6. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. – К.: Знання. – 1989. – 48 с.